

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ХИЗМАТЛАР СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Адилбай Мирзабевич Даулетмуратов

Доцент в.б.,

“Умумиқтисодий фанлар” кафедраси,

Қорақалпоқ давлат университети

dadil1509@mail.ru

<https://doi.org/10.37547/jcass/volume02issue02-a20>

Аннотация: Мақолада муаллиф томонидан Қорақалпоғистон Республикасида хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланиш тенденциялари, уларга таъсир кўрсативчи омиллар таҳлил қилинган ва хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш истиқболлари келтирилган.

Калит сўзлар: хизматлар, хизматлар соҳаси, хизматларнинг анъанавий турлари, хизматлар экспорти, юқори технологияли хизматлар, хизматлар соҳаси истиқболлари.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ КАРАКАЛПАКСТАН

Адилбай Мирзабевич Даулетмуратов

и.о. Доцента

Кафедра “Общие экономические дисциплины”

Каракалпакский государственный университет

dadil1509@mail.ru

Аннотация: В статье анализируются тенденции развития сферы услуг в Республике Каракалпакстан, факторы, влияющие на них, и перспективы развития сферы услуг.

Ключевые слова: услуги, сфера услуг, традиционные виды услуг, экспорт услуг, высокотехнологичные услуги, перспективы отрасли услуг.

PROSPECTS FOR SERVICE DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN

Adilbay Mirzabevich Dauletmuratov

acting Associate Professor,

Department of General Economic Disciplines,

Karakalpak State University

dadil1509@mail.ru

Abstract: The article analyzes the development trends of the service sector in the Republic of Karakalpakstan, the factors influencing them and the prospects for the development of the service sector.

Keywords: services, types of traditional services, export services, high-tech service industries, service prospects.

Кириш

Ҳозирги иқтисодиётнинг глобаллашуви шароитида хизматлар соҳаси иқтисодиётнинг муҳим қисми ҳисобланади. Бугунги кунда дунёда сервис соҳасининг ялпи ички маҳсулотдаги улуши ўртача 61 фоизни ташкил этади. Бу кўрсаткич Ўзбекистонда 36 фоиздир. Лекин 86 фоиз қўшилган қиймат шу соҳада яратилади [3]. Шунингдек, хизмат кўрсатиш соҳаси аҳоли бандлигини таъминлашда энг катта захиралардан бири ҳисобланади. Халқаро меҳнат ташкилоти таҳлилларига кўра, сервис индустриясининг 1 фоизга ўсиши камбағаллар сонини 1,5 фоизга қисқартиради [4].

Хизмат кўрсатиш соҳасини ҳар томонлама ривожлантириш иқтисодиётни барқарор ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва аҳоли турмуш даражасини оширишнинг долзарб масаласидир.

Қорақалпоғистон, Қашқадарё, Наманган, Сурхондарёда аҳоли жон бошига хизматлар ҳажми мамлакатимиздаги ўртача кўрсаткичдан 2 баробар паст. Бу эса ушбу ҳудудларда хизматлар соҳасининг салоҳиятидан туғри фойдаланиш ва уни ривожлантиришни тақоза этмоқда [3].

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Иқтисодий адабиётларда хизматлар соҳасининг аҳамияти ва чегаралари тўғрисида турли фикрлар мавжуддир. Жумладан ушбу соҳага турли хилдаги хизматлар ҳисобланган маиший хизматлар, йўловчи транспорти хизматлари, алоқа, турар

жой-коммунал хизматлар, таълим, маъданият, туристик-экскурсион, жисмоний маданият ва спорт, тиббий-соғломлаштириш тизими хизматлари, ҳуқуқий тавсифдаги хизматлар ва бошқаларнинг киритилиши, ушбу хизматларга хос бўлган ўзининг ижтимоий-иқтисодий мазмуни бўйича бир хил бўлган қатор функциялари билан асосланади.

Тадқиқот методологияси

Қорақалпоғистон Республикасида хизматлар соҳасини ривожланишидаги иқтисодий статистик кўрсаткичлари таҳлил қилинди. Хизматлар соҳаси фаолияти яқиндан ўрганилди ва маълумотлар базаси йиғилди. Тўпланган маълумотлар асосида кузатиш ва иқтисодий таҳлилни қиёслаш, тизимли ёндашув ҳамда мантиқий ёндашув каби услублардан самарали фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Қорақалпоғистон Республикасида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш борасида олиб борилаётган ишларнинг давом эттирилиши натижасида 2017-2021 йиллар мобайнида ҳам макроиқтисодий кўрсаткичларнинг барқарор ўсиш суръатларининг давом эттирилиши кўзланган.

Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантиш бўйича олиб борилаётган ишларни давом эттириш мақсадида 2017-2021 йиллар давомида умумий қиймати 267,0 млрд. сўмни ташкил этувчи жами 2615 та лойиҳаларни амалга оширилиши ҳамда 6,4 мингдан зиёд янги иш ўринлари барпо этиш мўлжалланган.

Иқтисод / Экономика / Economics

Шу билан бирга ушбу чора-тадбирлар натижасида ялпи ҳудудий маҳсулот таркибида хизматлар улуши 2021 йил якунлари бўйича 48,4 фоизга етказилиши кутилиб, ушбу соҳада қўшимча 1193 та иш ўринларини яратиш кўзланган[2].

Ахборот-коммуникация тизимлари ва телекоммуникация технологиялари соҳасидаги чора-тадбирлар доирасида 2017-2021 йилларда рақамли телевизион узаткич ўрнатиш ҳисобига юқори сифатдаги рақамли телевидение билан қамраб олиш даражасини ҳозирги 38 фоиздан 2021 йилда 100 фоизга етказишни таъминлаш лозим.

Хизмат соҳасининг яна бир муҳим йўналиши бўлган аҳолига кўрсатилаётган транспорт хизматида янада кенг қулайликлар яратиш ва хизмат сифатини ошириш борасида келгуси 5 йилда қўшимча 32 қатнов

йўналишларини ташкил этиш учун 200 та автобуслар лизинг асосида сотиб олиниши ва олис қишлоқларига 24 та қўшимча йўналишлар қатнови йўлга қўйилади. Бу борада шаҳар ва туманлар марказлари ҳамда узоқда жойлашган қишлоқ фуқаролик пунктларини боғлаш, ўқув муассаларига ўқувчиларнинг етиб келиши билан боғлиқ муаммоларни ҳал этилишига катта аҳамият берилади.

Қорақалпоғистон Республикасида шаҳар ва туманлар бўйича хизматлар ишлаб чиқариш ҳажми 2020 йилда 6 508 888,4 млн. сўмни ташкил этиб, ушбу кўрсаткич 2019 йилга нисбатан 105,9 фоизни ташкил этган (1-жадвал). Республика шаҳар ва туманлари бўйича хизматлар ишлаб чиқаришнинг 42 фоизи (2 735,290,4 млн. сўм) Нукус шаҳрининг ҳиссасига, энг паст кўрсаткич 0,5 фоизи (30 132,5 млн. сўм) Бўзатов туманининг тўғри келади [2].

1-жадвал. Қорақалпоғистон Республикасида шаҳар ва туманлар бўйича хизматлар ишлаб чиқариш* (ҚҚС сиз)

Хизматлар номи	Жами	
	млн. сум	2020 йилда 2019 йилга нисбатан % да
Қорақалпоғистон Республикаси	6 508 888,4	105,9
Нукус шаҳри	2 735 290,4	105,1
туманлар:		
Амударё	355 583,3	107,6
Беруний	351 498,4	104,0
Бўзатов	30 132,5	115,0
Қораўзак	124 961,6	104,7
Кегейли	127 878,0	107,4
Қунғирот	887 122,2	108,3
Қонликўл	89 465,2	104,3
Мўйноқ	90 381,3	109,3

Иқтисод / Экономика / Economics

Нукус	124 755,7	110,2
Тахиатош	151 189,1	104,9
Тахтакўпир	104 695,9	105,3
Тўрткўл	451 946,9	106,7
Хўжайли	302 365,2	105,2
Чимбой	199 938,0	102,8
Шуманай	97 209,1	107,7
Элликқалъа	284 475,5	106,2

*манба: Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқармаси маълумотлари

Қорақалпоғистон Республикасида 2020 йилда шаҳар ва туманлар бўйича хизматлар ишлаб чиқаришни хизмат турлари бўйича таҳлил қилиб кўрадиган бўлсак, энг юқори кўрсаткич транспорт хизмалари (1 700 220,3 млн. сўм, жами хизматларнинг 26,1 фоизи), савдо хизмалари (1 494 016,7 млн. сўм, жами хизматларнинг 23,0 фоизи) ва молиявий хизматларнинг (1 284 949,9 млн. сўм,

жами хизматларнинг 19,0 фоизи) ҳиссасига тўғри келган бўса, энг паст кўрсаткич соғлиқни сақлаш соҳасидаги хизматларнинг (66 127,8 млн. сўм, жами хизматларнинг 1,01 фоизи) ҳиссасига тўғри келган. Таҳлил натижалари шуни кўрсатади, келгусуда соғлиқни сақлаш соҳасидаги хизматларни ривожлантириш ва такомиллаштириш зарурлигини тақоза этади.

2-жадвал. Қорақалпоғистон Республикасида хизматлар ишлаб чиқариш (ҚҚС сиз)

Хизматлар номи	Жами	
	млн. сум	2020 йилда 2019 йилга нисбатан % да
Жами - хизматлар	6 508 888,4	105,9
жумладан асосий турлари бўйича:		
Алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари	380 975,5	107,2
Молиявий хизматлар	1 284 949,9	125,2
Транспорт хизматлари	1 700 220,3	108,3
шу жумладан: автотранспорт хизмати	925 585,3	102,4
Яшаш ва овқатланиш хизматлари	175 155,6	100,0
Савдо хизматлари	1 494 016,7	99,7

Иқтисод / Экономика / Economics

Кўчмас мулк билан боғлиқ хизматлар	170 768,1	91,5
Таълим соҳасидаги хизматлар	391 556,1	110,0
Соғлиқни сақлаш соҳасидаги хизматлар	66 127,8	83,6
Ижара хизматлари	143 098,3	98,8
Компьютерлар ва маиший товарларни таъмирлаш бўйича хизматлар	189 177,5	96,5
Шахсий хизматлар	232 046,9	95,4
Меъморчилик, муҳандислик изланишлари, техник синовлар ва таҳлил соҳасидаги хизматлар	86 929,4	70,6
Бошқа хизматлар	193 866,2	91,5

*манба: Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқармаси маълумотлари

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 ноябрдаги “2020–2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш чоратадбирлари тўғрисида” ПҚ-4889-сон қарорига асосланиб Қорақалпоғистон Республикасининг мавжуд ижтимоий-иқтисодий, шу жумладан, ишлаб чиқариш ва инвестиция салоҳиятидан самарали фойдаланиш, ҳудудда муҳандислик-коммуникация, ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмаларини яхшилаш, иқтисодиёт тармоқларини барқарор ривожлантириш, шу асосда аҳоли бандлигини таъминлаш ва турмуш даражасини ошириш мақсадида 2020–2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг **устувор йўналишлари** этиб белгилаб берилди. Бунда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш ҳам устувор йўналишлардан бири сифатида келтирилган. Жумладан, Қорақалпоғистон Республикасида ҳар йили камида **900-950 та** янги хизмат

кўрсатиш объектини ташкил этишни қўллаб-қувватлаш орқали **хизмат кўрсатиш ҳажмини** камида **2,5 бараварга** ошириш, хорижий туристлар сонини **80 минг** нафарга, туризм хизматлари экспортини **45 миллион** долларга етказиш, шунингдек, ички туристлар сонини **800 минг** нафаргача ошириш, **210 ўринли** янги меҳмонхоналар қуриш ҳамда туроператор ва турагентлар сонини **45 тага** етказиш вазифаси белгиланган. Шунингдек, ушбу қарор асосида Қорақалпоғистон Республикасида **шароити оғир 45 та маҳалла ва овулда** янгидан ташкил этиладиган хизмат кўрсатиш йўналишидаги тадбиркорлик субъектларига **2026 йил 1 январга** қадар фойда солиғи, ер солиғи, мол-мулк солиғи, кичик корхоналар айланмасидан олинадиган солиқ, якка тартибдаги тадбиркорларнинг қатъий миқдордаги даромад **солиғини тўлашдан озод қилиш имтиёзи қўлланилади** [1].

Ушбу қарор билан 2020-2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг ижтимоий-

Иқтисод / Экономика / Economics

иқтисодий ривожланиш даражаси оғир бўлган шаҳар ва туманларини ривожлантириш бўйича мақсадли кўрсаткичлари белгилаб берилди. Бунда ушбу шаҳар ва туманларда хизмат кўрсатиш ҳажми кўтариш ва хизмат кўрсатиш объектларини кўпайтиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилган (3-жадвал). Жумладан, Қорақалпоғистон

Республикаси бўйича хизмат кўрсатиш ҳажмини 2020 йилда ўртача 3,9 фоизга, 2023 йилда эса 4,6 фоизга, Бўзатов туманида 9 баравар, Кегейли туманида 4,8 баравар, Тахиатош туманида 6,3 баравар, Нукус туманида 4,2 баравар, Қонликўл туманида 4,9 баравар ва Мўйноқ туманида 8,6 бараварга кўтариш белгиланган.

3-жадвал. 2020-2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаси оғир бўлган шаҳар ва туманларини ривожлантириш бўйича

МАҚСАДЛИ КЎРСАТКИЧЛАР*

T/р	Туман ва шаҳар номи	Ўлчов бирлиги	Қорақалпоғистон Республикаси бўйича ўртача кўрсаткич	2020 йил	2021 йил	2022 йил	2023 йил	2023 йилда 2020 йилга нисбатан ўзгариши
Хизмат кўрсатиш ҳажмининг республика кўрсаткичидаги улуши								
1.	Бўзатов тумани	фоиз	2020 йилда 3,9 % 2023 йилда 4,6 %	0,5	1,9	3,3	4,7	9 баравар кўп
4.	Кегейли тумани			1,0	2	3,8	4,9	4,8 баравар кўп
3.	Тахиатош тумани			0,8	1,3	1,7	5,1	6,3 баравар кўп
4.	Нукус тумани			1,1	1,4	1,9	4,6	4,2 баравар кўп
5.	Қонликўл тумани			1,0	1,3	1,6	5,0	4,9 баравар кўп
6.	Мўйноқ тумани			0,6	1,0	1,2	4,9	8,6 баравар кўп
Хизмат кўрсатиш объектларининг ҳар 10 000 кишига нисбатан улуши								
1.	Бўзатов тумани	фоиз	2020 йилда 12,7 % 2023 йилда 16,5 %	7,2	10,4	13,3	16,9	2,3 баравар кўп
2.	Шуманай тумани			7,9	10,8	13,7	17,1	2,2 баравар кўп
3.	Тахиатош тумани			10,5	13,5	18,2	25,3	2,4 баравар кўп
4.	Нукус тумани			8,0	12,0	16,1	19,8	2,5 баравар кўп
5.	Қонликўл тумани			7,3	10,8	13,3	16,8	2,3 баравар кўп

Иқтисод / Экономика / Economics

* Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 ноябрдаги ПҚ-4889-сон қарорига 2-илова

Хизмат кўрсатиш объектларининг ҳар 1000 кишига нисбатан улушини Қорақалпоғистон Республикаси бўйича 2020 йилда ўртача 12,7 фоизга, 2023 йилда эса 16,5 фоизга, Бўзатов туманида 2,3 барабар, Шуманай туманида 2,2 барабар, Тахиатош

туманида 2,4 барабар, Нукус туманида 2,5 барабар ва Қонликўл туманида 2,3 барабарга кўтариш белгиланган. Ушбу жараёнларнинг амалга оширилиши аҳолининг хизматларга бўлган талабини қондириш даражаси ўсишига олиб келади.

4-жадвал. 2020- 2022 йилларда Қорақалпоғистон Республикасида амалга ошириладиган инвестиция лойиҳалари

ЙИҒМА ЖАДВАЛИ*

Туман ва шаҳар номи / тармоқ йўналиши	Лойиҳа сони (бир-лик)	Лойиҳаларнинг умумий қиймати (млн сўм)	шу жумладан, молиялаштириш манбалари:				Иш ўрни (бир-лик)
			ташаббускорлар маблағлари (млн сўм)	банк кредити (млн сўм)	хорижий кредит (минг долл.)	хорижий инвестиция (минг долл.)	
Жами	1 359	12 292 722	3 937 027	1 007 283	189 223	522 832	17 572
Тармоқлар кесимида							
Хизмат кўрсатиш	545	1 383 120	965 798	281 949	10 618	2 500	3 570

* Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 ноябрдаги ПҚ-4889-сон қарорига 5-илова

Бундан ташқари ушбу қарорда 2020-2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасида умумий қиймати 12 292 722 млн. сўм бўлган жами 1 359 инвестицион лойиҳа (4-жадвал), шундан 545 таси хизмат кўрсатиш соҳасига амалга оширилиши ва бунинг учун ташаббускорлар маблағлари, банк кредитлари, хорижий кредит ва хорижий инвестициялар ҳисобидан жами 1 383 120 млн. сўм маблағ ажратилиб, шунинг ҳисобидан 3 570 та янги иш ўринлари жаратилади. Бу аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш билан бирга уларда даромад манбаларини ҳосил қилади.

Хулоса ва таклифлар

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 ноябрдаги “2020- 2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4889-сон қарорида ҳам хизматлар соҳсини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилган[1]. Шундан келиб чиққан ҳолда, қуйидаги таклифларни келтиришимиз мумкин:

- Қорақалпоғистон Республикасида хизмат кўрсатиш соҳасини жадал

Иқтисод / Экономика / Economics

ривожлантириш, ялпи ҳудудий маҳсулотни шакллантиришда хизматларнинг ўрни ва улушини ошириш, кўрсатилаётган хизматлар таркибини, энг аввало, уларнинг замонавий юқори технологик турлари ҳисобига тубдан ўзгартириш;

- аҳолига тиббий ва ижтимоий-тиббий хизмат кўрсатиш қулайлиги ҳамда сифатини ошириш ва соғлом турмуш тарзини шакллантириш;

- аҳолини коммунал-маиший хизматлар билан таъминлаш даражасини ошириш ва замонавий технологияларни босқичма-босқич жорий этиш орқали қишлоқ жойларда аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш;

- аҳолига транспорт хизмати кўрсатишини тубдан яхшилаш, йўловчи ташиш хавфсизлигини ошириш.

Республикамиздад хизматлар кўрсатиш соҳасини ривожлантириш натижасида янгидан – янги қўшимча иш ўринлари яратилади ва бу ўз навбатида, аҳолининг турмуш фаровонлигини яхшилашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 ноябрдаги “2020–2023 йилларда Қорақалпоғистон Республикасини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4889-сон қарори www.lex.uz
2. Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқармаси маълумотлари. www.qrstat.uz
3. www.uza.uz
4. www.worldbank.org